

Bévnouve à stande del

Rantoele

* li wekene di Påke (8, 9 et 10 d' avri) a Rdû
* li semdi 13 di may a Måndiy (fiesse às
lingaedjes walons)
(racsegnes p. 17)

LI RANTOELE

Limero 105 - bontins 2023

Gazete di prôze nén racontece ki rexhe tos les troes moes eplaideye pal
« RANTOELE », soce nén recwârlante (a.s.b.l.) mimbe del Soce po les
mancîs Lingaedjes et Tuzances d' Urope (ALCEM), avou l' aspalaedje del
Federåcion Walonreye-Brussele

Foto Jean-Pierre Van Overmeire

Mwaise sicrijheu : Lucyin Mahin. Eplaideu responsåve : Pire Otjacques - rûe d' la Hète, 19, 6840 Li Tchesteå - Bureau de dépôt 6840-Neufchâteau.
Pris : 5€ à limero ; abounmint po èn an éndjoliike 5€, papî 18 €, les deus 20€, etrindjir 25€ - à conte IBAN BE74 0682 2043 0507, BIC GKCCBEBB.

Fotos às bouyotes po rire (Li Blawete et Djan Goffart)

Nén les poennes di shofler, on voet les bouyotes padrî !

I m' a falou l' tins ...

- Monkeur ! Rivén à pus abeye ! Dji dvén roed sot ! I n' arestèye nén d' tchoûler !
- Moman, kimint ass fwait po dmorer dijh ans à long avou lu ? I n' comprend rén et i n' a nou nèné !

I m'a falu l' tins ...

Mins dj'é tout d' minme trouvé à qwè ça p'leut chèrvu!

Mins dj' a tolminme trové a cwè ça pleut siervi ...

- Mi éfant n' inme nén l' pèxon. Avou cwè l' fât i replaerê ?
- On tchet ! Les tchets adorèt l' pèxon !

Come dji fwai voltî des kéntes, dj' aveu pinsé a cisse-ciale...

Dji wè voltî fé dès quéntes. Dj'aveu pinsé à c't-èle-ci...

K' est ç' po èn agayon, don, çoula ? Ça prind tote li plaèce e cofe !

En walon pa Jean Goffart

Les riscrijhaedjes e rfondou mostrèt ki ci-ci aconté ostant les dnêyes di l' accint d' après Lidje (imådjes di pawene) ki do ci d' après Tchålerwè (imådjes di droete). Asteme ! on î repleye télfeye des pus viyès picures di croejhete [traits grammaticaux] k' ezès mwaissès modêyes.

Advins (I)

Coviete (Jean Cayron & Jean-Pierre Van Overmeire)

Fotofâves (Christian Thirion & Jean Goffart) p. 2

La l' bontins (Joselyne Mostenne)p. 3

Walons del Wisconsin (avou Steve Limpreur) p. 4

Istwere del Walonreye pàs Walons (Zinme tiraedje)p. 5

Minifotbale (Jean Goffart) p. 6

Istwere del bire après nozôtes (conferince Axel Tixhon)p. 7

Viernier l' walon ? (Samuël Dumont) p. 8

Rediveustés etimolodjikes (Djôr Staelens) p. 8

Belès-letes

Mon les magneus d' djins (Souzane Mahin)p. 9-10

Poûssires et filozofeye (Jacques Desmet)p. 12

Hay al copinreye ! (Joselyne Mostenne)p. 12

Si pormoenner à bos (Jean Goffart)p. 12

shûte p. 18

Ratacaedje

C' est l' prétins

Mondju todi ! la l' solea k' a rivnou. Adon, ci n' est nén ene crake !

On pinséve k' il esteut moirt mins dji l' a veyou aponde [poindre]. Ey il a pris tot s' tins, câzu ene eure po fé les deus cints metes del voye a pî. Ci côm ci, c' est vormint ene boune novele et dji va esse tote renondêye e fjhant l' plin d' vitamine D.

C' est l' prétins et les moxhons tchantèt ! Dji n' va nén cwanminme mi lever asteure. Dji va fé shonnance di rdoirmi. Il est brâmint trop timpe.

Miyård ! ci mâvi la tchante a casser vos orayes. I fwait ostant d' brut ki les bernaîs avou leu gros camion à mannestés. Ça fwait k' dji n' doime pus k' d' èn ouy. Adon dji m' va lever. Il est li dmeye di shijh [5h.30]. Si va dj' fé les schieles do djoû di dvant.

Al fén, c' est ene bele muzike, li tchant do mâvi !

Et do tins k' dji fwai les

schieles, nosse prétins tuze ossu. Pocwè ki ç'-t ivier ci, li tchet da Djozlene a croxhî l' pîlåd [bouvreuil] do corti ? I gn av k' onk, nodidjo ! Kéne afwaire a Lidje ! C' est télmint bea on pîlåd ! Et l' djâzrene [bruant jaune] ki s' a vnou peter disconte li cwârea, et toumer la, roede moite. Dji l' a-st eteré, avou ses djaenès plomes po s' drap d' essevleye [comme linceul].

C' est l' prétins. Les *Ligustrum vulgare* si fotèt d' mi avou leus chichlotaedjes et leus rizêyes cwand dji rmonte li pazea. « Oyi m' feye, nos vicans co. Bênvite, vos nos dvroz rabiner 2 metes hô. Vos alez sofri ! »

C' est l' prétins. Li solea clegne des ouys, les moxhons zouplotèt a deus et les djetons s' dismoussèt. Kéne merveye !
Joselyne Mostenne, li 21 d' mæss 2022.

Abondroets

Les scrijhaedjes del Rantoele (rifondou et mwaisse modêye) sont eplaidîs dizo libe licince CC-BY-SA 4.0.

Insi, i pôront esse rimetous sins rujhes sol waibe di tecses « Wikisourd », et rashonnés sol pådje del sicrijheuse u do scrijheu. Avou ça ki, s' i gn a deus modêyes (Feller et rfondou), elle î seront todi eterloyeyes.

Les textes normalisés publiés ici et leurs originaux sont sous licence de libre utilisation CC-BY-SA 4.0. Ainsi, ils pourront être republiés sur le site de textes wallons « Wikisourd », où ils seront élégamment rassemblés par auteur. Les différentes versions éventuelles (Feller / rifondou) y seront interliées, permettant de passer de l'une à l'autre en un seul clic.

Les rcetes po lére li rfondou

xh se prononce généralement *ch* et *jh* se prononce *j* (les 2 se prononcent *h* a Liège, *ich-lautés* ou *ach-lautés* en fin de syllabe en Haute Ardenne); le suffixe *-ea* (fr. *-eau*) se prononce *-ia* ou *-ê*; *én* se prononce *éⁿ* à Charleroi, mais plus généralement *in*, et aussi *é* (Ouest-wallon, Ovifat) ou *îⁿ* (La Louvière, Ecaussines); *ae* se prononce généralement *a* (è à Liège, â à Charleroi dans le suffixe *-âdje*); *oe* se prononce généralement *wè* (eû à Liège, mais aussi è, û, ë, wa, où, wê, etc.); *ey* se prononce *èy* à Liège et *îy* ou *î* ailleurs; *sch* se prononce *sk* ou *ch* (mais *h* à Liège); *oi* se prononce *wa* à Namur, *wè* à Liège, *ôⁿ* à Charleroi et *où* à Nivelles, â se prononce *au*, â ou â selon les régions; *ô* se prononce souvent *ôⁿ* (presque on) mais *ô* franc a Namur, *où* à Nivelles, Fosse-la-Ville et en Haute-Sûre; *sh* se prononce *ss* à l'Est et *ch* à l'Ouest;

oen se prononce souvent *on* à l'Est et *win* à l'Ouest.

endè (fr « en », partitif) se prononce *ènnè* sauf à l'Ouest où il se rend par *'dd'* (simplifié en *d-*)

En wallon unifié, tous les *E* internes se prononcent *è*. *remantchî* = *rè-mantchî*; *retchessî* = *rètchèssî*. La lettre *é* ne s'écrit que si elle représente un phonème du wallon : *cerjhe*, *tuzé*, *singlé*. Non si elle provient d'un calque du français : *prezinter*, *republike* (lire è).

Les voyelles *i*, *u* et *ou* se prononcent presque toujours longues devant une consonne voisée (*b*, *d*, *dj*, *g*, *jh*, *v*, *z*), *R* et *Y*.

Un espace typographique suit toujours une apostrophe; il n'y a pas d'apostrophe ni d'*E* muet internes. Ces deux règles étaient déjà d'application dans le « Dictionnaire des parlers wallons du Pays de Bastogne » de Michel Francard (1994).

Eternâcionâ / Lingaedje walon

Ricâzans des Walons del Wisconsin

Çou k' i gn a d' Bén avou les novelès tecniques d' atôtchance (Daegntoele [Web], sûtifones [smartphones], rantoeles di soçnaedje [réseaux sociaux]), c' est k' on pout esse e hant [en contact] avou des cis ki sont-st às zivercôfes [antipodes]. Come les Walons del Wisconsin.

C' est pa des evoyaedjes da José Schoovaerts, nosse dessineu-enimådjeu et da Djâke Desmet ki dj' a polou dmander sacwants kesses a Steve Lempereur, on dischindant del famile « Limpreur », foirt kinoxhowe låvâ. Rischoûtans on passaedje del plake « Del poude di vî tchinisse », amontêye pa Yve Pâket – li Bon Diu si âme – e 2002. C' est Harry Chaudoir ki djâze e walon del famile Limpreur :

« Amon Limpreur, li feme cujheut tos les djoûs. Ele cujheut catoize pwins e-n on còp. Tchaeke còp k' i mindjént, al tâve, i faleut candjî. Ça fwait : i dvént ratinde leu toû po mindjî (i mindjént a toû d' role).

Mins al fén, il ont sôrti : il ont stî travayî e l' veye, la, adon. »

Dierîns walon-câzants

Steve Lempereur : Nos avans l' epinse k' i dmeure 35

djâzeus d' walon avâr ci. Mins kécfeye ki c' est ene miete criyî foirt [too generous]. Aiwdirotmint [obviously], il ont tertos dins les ûtantes.

Portant, tot câzant avou Mathieu ki manaedje li pådje di soçnaedje « Li walon po tertos »¹, i shonne k' i gn a eto des pus djonnes. Paregzimpe, Mary Chaudoir, skepieye e 1964, ki sereut li pus djonne câzeuse, pinse dju.

Elle a passé troes ans e l' Bel-

djike å cmince des anêyes 2000, come prof d' inglès. C' est ene pitite-cuzene da minne. Nos estans li troejhinme djermêye des Walons del Wisconsin [Belgian Americans]. Mi-minme, dji so puvite del cwatinme, mins onk di mes tayons Chaudoir a-st arivé pus târd ki ls ôtes, diviè 1872. Leye a deus coxhes di famile la k' elle est e l' troejhinme djermêye. Si popa esteut l' prezidint do Club des Bedjes [Belgian club]. C' est dandjreus po ça k' elle a mî wårdé l' lingaedje ki nozôtes.

Câzes do dcwelaedje do walon

E 1960, on bastixha ene novele sicole sigondaire po tot l' Nonne do canton (li Southern Door High School). Et clôre adon li scole di Brussele. C' est a ç' momint la ki brâmint des familes ont cmincî a dvizer inglès e leu mājhon.

Mi pus vî des mononkes (moirt asteure) passa cwatre ans al grande sicole di Brussele. I n' aveut māj djâzé l' inglès disca tant k' il intraxhe a scole.

Cwand m' popa vna-st å monde – li pus djonne del famile, traze ans moens ki l' pus vî – li novele sicole esteut ddja basteye. Adon, il ont dvou egadjî des mwaisses foû do setelmint (concession des Bedjes). Ça fwait : ci n' esteut pus possible di djâzer walon avou zels. C' est adon k' on s' a metou a câzer inglès dins les manaedjes.

Ene ôte des câzes do disparexhaedje do walon, c' est k' câzu tates les djins del troejhinme djermêye, come nosse pere, i n' ont pus ovré dins l' agricoûteure âdvins do viyaedje.

Pordjet « viyaedje walon »

Al fén des anêyes 1950, kiminçmint des anêyes 1960, gn a yeu on pordjet di basti on « viyaedje nacionâ walon » [National Belgian Village], la k' i gn âreut yeu ossu èn ospice po les viyès djins [retirement facility]. Ça âreut apoirté d' l' ovraedje dins l' contrêye.² Målureuzmint, li pordjet n' a māj veyou l' djoû, paski les deus traeyincieus [businessmen] ecwârleus [pledgers of money] ont morou dvant.

Ricwerances sol walon

N a-st on prof d' univ, Bill Laatsch, k' a brâmint bouté sol kiminâlté walone del Wisconsin, aprume po tot çki rlouke li lingaedje walon.

Mi-minme, dj' a rashonné brâmint des documints so ç' sudjet la. Inte di zels ene vintinne di lçons dinêye pa Djozefene Wautlet.³

Dji so a bon reysuse [impressed] tot veyant l' ovraedje ki vos fjhoz pol walon e l' Walonreye. **Eyet vos avoz cint còp rājhon di bouter po ene ortografeye estandârd.**

Lucyin Mahin, ratournant des emiles da Steve Lempereur, li 12 di fevrî 2023

1. e walon dins l' tecse.

2. Al Vondertie (1910-1998), li seu scrijheu e walon del kiminâlté, aveut fwait on tecse e walon po discrire li pordjet. Li tecse complet est lijhâve dins l' Wikipedia walon, sol pådje da Alfred Vondertie; come l' oteur l' a scrît (walon a môde inglesse), pu rmetou e rfondou. Il aveut ddja stî riscrît e Feller-Léonard dins les « Cayés Walons » l° 5-1975 p. 49. Vos l' ploz aberweter sol waibe « neptun » di l' univiersité d' Nameur. So ene ricwirrece, metoz « Cahiers wallons site:neptun.unamur.be ». Pol pådje Vandertie, tapez : « Alfred Vondertie site:wa.wikipedia.org »

3. Josephine (Josie) Wautlet (1915-2007). Li cene u l' ci ki vout aberweter les fitchîs odio el pout fé a pârte des Berdelaedjes (adresse p. 18); fi « Walons del Wisconsin ».

Walonreye / Istwere

Istwere del Walonreye sicrîte pa des Walons

Li live eplaidî pa Yoran li Burton e 2012 (Rantoele 63) vént d' esse ripubliyé, ene pitite miete ricandjî.

Li primire edicion esteut si-nêye « Yannick Bauthière & Arnaud Pirotte ». Mins dispu don, nosse Yanik nos a cwité po ndaler, tot djonne, di l' ôte des costés. C' est lu k' aveut-st enondé l' pordjet et scrire el papî del primire edicion po nosse gazete d' erî-sâjhon e 2012 (l° 63). Ci deujhinme eplaidaedje cial est don metou à seu no d' Arnaud Pirotte, li ci k' a scrît li pus grande pârte di l' ovraedje.

Raprinde noste istwere

Come dins les ôtes lives del minme rilêye des « Eplaidaedje Yoran » (e burton « Yoran Embanner »), c' est les djins del « pitite patreye » ki racontèt leu-n istwere. Adon nén les « Bedjes payîs po çoula » come ça aveut stî l' cas dispu 1830.

Kéne diferince ? Prindans l' biesse cas del fråze sicrîte pa Jules Cezâr dins s' live « Li guere des Gâles ». On l' dit sovint insi : « Di tos les peupes del Gâle, c' est les Bedjes les pus brâves. » Et nos aprinde e scole ki les Bedjes ki Cezâr dit, c' est bén les d'morants del Beldjike d' asteure, k' a don egzisté dispu bele âdje.

Li live va disfé ci splaca la [ce stéréotype]. Po cmincî, lijhans l' fråze da Cezâr totoute. « ...les pus brâves, pask' i n' ont nole atnace avou l' province rominne (li Provence francesse d' asteure), si politesse, si civilizâcion, ses martchandijhes di lucse ki ramolixhèt les guerîs. » Et espliker ki cisse fråze la est metowe po les senateurs di Rome diner des noveas buddjets militaires a nosse djenerâ Djule Cezâr (ki n' est nén co impreur). Avou ça ki les « Belgae », c' esteut totes les tribus k' ocupént l' Gâle bijhrece, do Rén al Sene francesse, d' Endoven a Paris. On teritwere foirt diferin del

Beldjike di 1830, dabôrd (p. 28-29).

Po rivni a Cezâr, on aprind ossu ki, après l' revintreye da Ambiyorisse (54 dv DjC), i va leyî deus ledjons (150 sôdârd) k' ont come mission di rnetyî l' payis di tos les rezistants. Sorlon nos scrijheus, ça a tot l' air d' aveur sitî on « peupe-sipata » (djenocide).

On vî peupe walon ?

On nos a dit eto ki l' mot « walon » vineut d' on mot djermwin « walha », ki vleut dire « etrindjir ». Adon, gn âreut i on vî peupe walon droet eritî des Celes d' avâ vola ?

Nonna, ca l' minme mot a ossu lomé des peupes ossu diferins ki les Walès (Paysis d' Wale, e l' Grande Burtaegne) et les Valache di Roumaneye. Yanik nos aveut ddja metou l' pouce a l' oraye dins si ârtike e 2012 : « Avou Arnaud, nos n' voléns nén esse pus nâcionalisses ki les nâcionalisses. Adon, nos avans djusse sayî di rmete l' eglijhe à mitan do viyaedje. »

L' Assimblêye walone

Dji vos mostere èn egzimpe tot zouplant d' on plin côp dins les anêyes 1910. E 1912, les vôtâedjes e l' Beldjike moennnut a on govienmint k' i gn a ni les liberâs ni les socialisses walons, k' avént portant wangnî dins mo des plaeces [de nombreux endroits] e l' Walonreye. Did la, li Ligue

walone di Lidje mete so pî ene « Assimblêye walone ». Ci n' serè nén on pârte politike, mins on « ni às tuzeus » [think tank] ki va vey kimint adjinçner on schâyaedje administratif d' avou l' Flande. C' est la k' etervént Jules Destrée, ki vént djusse di scrire si rlomêye « lete à rwè » po dmander parey.

C' est ciste « Assimblêye walone » la ki tchoezit come essegne li Cok da Paulus (1913). Eyet ki decide d' ene fiesse nâcionâle walone, metowe li dierin dimegne di setimbe.

Mins nerén, après l' guere di 14, l' Assimblêye rest dominêye pa les « Beldjikers ». Leu mwaisse sâme [principal but], zels, c' est di rmete li francès e l' Flande, çou k' Destrée n' vout pus fé. Tantea k' i cwite l' Assimblêye walone e 1923, avou 17 ôtes.

Diferinces etur edicions

Do costé « imprimreye », il est brâmint pus tene, malgré ses 440 pådjes (conte 384 pol prumî). Li papî est pus fén et les caracteres sont pus ptits. Gn a ossu toplin des fotos.

Li cloyaedje [postface] da Claude Thaise, prezidint do « Rassamblumint walon » n' est pus la (come li pârte). Li dierin tchaptrê dene ossu des noveles del Walonreye di 2012 a 2022.

Gn a on ptit boket sol lingaedje walon sicrît pa Lucien Mahin (p. 384-386). Adonpwis, 20 pådjes sol foclore del Walonreye (p. 398-418). Ont ossu pârticipé pa leus sûtis conseys : Alain Colignon, Paul Delforge et Jean Pirotte (cités p. 6).

Lucien Mahin, li 8 di fevrî 2023.

Les tchafiaedjes do Ptit Louwis (65)

Gn a fotbale et fotbale

- Mi, cwand on m' dit « fotbale », dji pinse direk à tchampionat, àzès copes d' Urope eyet a l' cope do Monde. Mins i gn a eto el fotbale di tâve k' on lome el kiker...

Dj' î a djouwé dins m' djonnesse. Oyi, ça va, hin, vozôtes ! Bén seur ki ça fwait lontins !

Portant, inte les deus, i gn a co èn ôte, c' est l' minifotbale, purade lomé foutsale. Ci no la vént d' on maxhaedje d' espagnol et d' portuguès. Mot po mot, ça vout dire « fotbale di sâlon ».

Li droet do djeu

Ptit Louwis veyeut voltî el foutsale. Il aveut portant del poenne dins s' vwès cwand i ndè dvizève.

- Bén oyî, a tos les côps, les pârteyes di minifotbale cominçnut todi viè les dijh eures et minme dijh eures et dmey à niût. Minme les cenes k' on dene dissu les tchinnes di spòrts dins l' boesse às imådjes.

Bén etindou, ci espòrt la a des regues bén da lu. I s' djowe durant deus côps vint minutes, mins l' ôrlodje ès djoke di tourner cwand el balon est houte do terén.

El terén k' on dit, il est todi dins ene sâle di spòrt. Les gayoles fwaiynut troes metes di lådje so deus metes di hôte.

I s' djowe a cénq djouweus. Mins gn a nouv ôtes djouweus ki polnut rentrer po fé des candjoints durant les cwarante minutes. Seulmint, tchaeke intreu doet aler dins ene pârteye do terén bén indikéye po l' replaçmint.

Come po l' fotbale, i gn a eto des côps-francs direks ey indireks. Gn a ossu des côps d' reparacion (penaltis).

Sins rovyî des djaenes et rodjès cwâtes. Si on djouweu a ene rodje cwâte, i pout esse replacî pa èn ôte après awè

dmore deus minutes a l' ouch.

Come e baskete eyet ârvier do fotbale, i gn a des fâtes d' ekipe cwand les foutsalisses ont fwait shijh fâtes di mier djouweu [fautes individuelles].

Çou k' i fât fé, c' est di stitchî l' balon dins l' gayole di l' ôte ekipe. Come di djusse ! I gn a deus arbites metous di tchaeke costé astok des lenes di toutche.

Ene afwaire k' i fât eto sawè, c' est k' i gn a pont di wôr-djeu e minifotbale.

Nos ekipes

Bén seur, come dins tos les spòrts, i gn a on tchampionat d' Beldjike. Minme s' i gn a deus likes a pârt po l' Flande et po l' Walonreye (avou Brussele). C' est l' ekipe d' Anderlek (avou 34 tites di tchampion disk' asteure) ki moenne el danse.

Amon nozôtes, gn a deus ekipes di Tchålerwè ki djouwnut l' tiesse do clasmint. Cominçans pa « Tchålerwè 21 Foutsale ». Davance, i s' lomént « Accion 21 ». Ces-la, il ont ddja wangnî dijh tchampionats d' Beldjike eyet cwate copes di Beldjike. Sins conter ene like des tchampions.

E 2015, il ont fusionné avou l' « Foutsale Tcheslinea » po dvini l' « Foutsale Tim Tchålerwè ».

El deujhinme ekipe ès lome « Foutsale My-Cars Tchålerwè ». Cisse-lale, c' est aprume ene istwere di famille avou les frés Karakilik eyet

Erik Simonofski k' ont-st amoenné leu-n ekipe di Rojni [Roselies]¹ a l' tiesse di leu spòrt.

El dierin derbi inte les deus ekipes di Tchålerwè s' a fwait a l' sâle del Garene e mitan do moes d' fevrî. C' est ene pârteye k' a tourné a l' advantaedje do Foutsale My-Cars,

mins k' a stî ene bele propagande po l' foutsale e l' Beldjike ey e l' Waloneye. Co dpus : ele a mostré ki Tchålerwè edjistréve deus belès ekipes e l' divizion onk nâcionâle.

Dji m' endè vôreu d' èn nén dire on mot dissu « Mouscron-Timpu² Foutsale » ahivêye l' anêye 2000. L' ekipe est beacôp moens foite ki les deus ôtes, mins tolminme, ele est capâbe di fé des forfantès pârteyes, minme conte les pus foirts afronteus [adversaires].

Jean Goffart, li 21 di fevrî 2023

1. on viyaedje di l' intitê d' Àjhô-Prêle
2. Mouscron-Estampuis

Istwere

Les bressenes do Payis d' Nameur

Nos avans yeu l' âdju d' esse la a ene conferince da Acsel Tîxhon a l' aisse del Tuzance [Centre culturel] di Bive. Nosse Copere [Dinantais] n' est nén l' prumî vnou.

L' ome overe a l' univiersité d' Nameur come istoryin. il î est sovint e hant avou des Waloneus. C' est ddja lu k' on rtrouve dins les scrijheus do gros live so les cayés d' guere (li cene di 14) des Relîs Namurwès.¹

E l' Gâle beldjike

Ci n' ere nén vormint del bire, mins del « cervoejhe » [cervoise]². Elle a stî edvintêye po n' nén taper evoye les grins (di frumint u d' oidje) k' estént djermés. On lzès broyive, et î radjouter totes sôres di yerbêyes et di spêces (li gru) et minme del lâme. Li maxhot esteut « forayî » (cût tot douçmint e for). Li tcholeur touwéve les microbes. Ça fjheut d' l' aboere pus haitî ki l' aiwe, sovint epestiferêye.

Li cervoejhe si fjheut purade e l' Gâle beldjike ey e l' Djermaney. Dins les contrêyes del Mîtrinne Mer, on produjheut ddja do vén. Mins, sapinse a les Romins, les Gâlhwès ki bevént del cervoejhe estént pus brâves ki les cis ki bevént do vén.

Mîtrinne âdje

C' est les abeyes ki rprindnut l' bressaedje. Et todi avou des plantes pol gosse, mins sins houbion. Mins, po bressî, i lzî fât l' âjhmince do rwè. C' est

pa ç' papî la k' on sait k' on fjheut del bire a Lobe, a l' abeye d' Ône (Gouzêye), a Florefe, a Malône ey a Salzene. Mins, e 12inme sieke, la k' les moennes ni volnut pus bressî. Come i shûvnut tertos les « rîles sint Benoet » i doeynut boere do vén, l' abwesson ucaristike. Adon, c' est les veyes ki metnut a drame des bressenes. Dinant et Hu les prumires. Nameur shût avou nouv bressenes e 1265. Come les moléns et les fors, les « tchambes bresreces » [cambes brassereches] sont banâves. Dj' ô Bén k' ele apârtegnnt à s' signeurs.

Li houbion

Li radjoutaedje do houbion a cmincî e l' Almagne bijhrece e 12inme sieke. I s' va spåde totavâ, ca les bires à houbion si wâdnut pus lontins. Li viye cervoejhe tinêve ût djoûs. Ci n' esteut k' on « pwin likide ». Li bire à houbion tént sawants samwinnes.

D' Almagne bijhrece (Hambork) li môde do houbion wangne li Holande e 14inme sieke. Li bire à houbion li pus cnoxhowe dins les Bas Payis, c' esteut li « Goutse cuyte ». Ele vineut d' Gouda, come si alo-mâcion el dit Bén. Pu passer a Anverse. Did la a Nameur, la k' on trouve si no e 1388, ey a Bovegne e 1399.

Ci n' est k' a ç' moumint la ki nost aboere si va lomer « del bire ». On tins, ele va wârdêr li vî no di « cuyte », riwalnijhî a « keute ». Ribresseye come « viye keute » pus târd.

Ezès campagnes

Li nombe di bressenes crexhe rade. A Nameur, end a 15 e 1530, 20 e 1600, 33 e 1642. Mins l' industreye a dandjî d' claire aiwe. Dabôrd ki, so les minmes trevêns, gn a todi

dpus d' taenreyes, ki sont foirt mannixhantes [polluantes] po les ptits ris come li Hoyou (di Nameur). Adon, li produjhaedje va-st ebaguer tot rmontant Sambe. Did la, li « rowe des bresseus » (15inme sieke).

Pitchote a midjote, tot cwe-rant del prôpe aiwe, les bressenes si vont aler djîstrer dins les campagnes. C' est li cminçmint des « frankès tavienes » (a Soye, a Tamene, a Tîne-dilé-Dinant, a Parfondveye). Pu les bresseus tchoezixhnut purade li Principâté d' Lidje, la k' i gn a nole taeye [taxe, redevance]. C' est l' kiminçmint del bressene d' Ôugâr [Hoegaarden]. Gn a minme des « bressenes volantes » ki bodjnut d' on viyaedje a l' ôte po vinde leu prodût pus âjheymint, come a Tamene e 1637.

C' est a ç' moumint la (17inme sieke) ki l' bire rivént dins les abeyes. Mins à sieke d' après, li bire piede ene miete di s' succès a caze di l' arivêye do peket et do brandvén.

Do redjime francès, on conte 338 bressenes e dipårtumint di Sambe-et-Mouze e 1804. End a, metans, a Mâtche (e l' Fâmene) ey a Bork [Saint-Hubert].

Li 19inme sieke voet ariver li machene al wapeur, ki va permete l' industrialijhaedje des bressenes. Gn a todi dpus d' djins a-z abuvrer. C' est l' nexhance di rlomêyès bressenes k' egzistêyent co pol djoû d' ouy, come li cene di Purnôde (1860) u l' cene di Ôrvâ (1920).

Asteure, e 21inme sieke, c' est l' môde des microbressenes.

Dinêyes da Axel Tixhon, apiceyes e walon li 13 di decimbe 2022 et riscrites comifât li 28 di fevrî 2023

1. Les Kriegscayès (avou Joseph Dewez et Bernard Louis, Societé d' arkeyolodjeye di Nameur, 2015.

2. Li mot « cervoejhe » vént do gâlhwès erî-rfwait [reconstruit] *keruisia, ki n' a nol tasyon-bodje induropeyin, ni nou cuzén dins les lingaedjes gayels d' enute. Il a passé e latén del Hôte Moyinâdje (do tins d' Tchârlumagne ey après) dizo cogne « cervesia »; li mot a dné li francès « cervoise » pol minme abwesson, mins ossu les mots espagnol, catalan, occitan et portuguès po lomer l' vraiye bire (cerveza, cervesa, cerveja).

Mancis lingaedjes

Academeyes, rifondaedje, envd.

Li walon, c' est on lingaedje fwait pa ki ? Taiss ki c' est on lingaedje naturel. Adon, i n' a nén stî edvinté pa ene sakî. Ci n' est nén di l' esperanto ubén do volapouk.

Droci, dji n' cåze nén d' ès-n askepiaedje. Cwè k' ça sreut foirt ahessûle di fé on tecse sol sicrîta : dj' ô bén l' vî walon. Dji dvize puvite sol comint el walon est mamborné, dins l' bea sinse do mot, da.

Academeyes ?

Sovint, les pârlers sont viernés pa des soces. Metans, li francès. On-z a, d' aboird, l' *Académie Française* ki dmeure el pus impôrtante, tot-z estant l' pus schoûtêye. Houte di çoula, vs avoz eto deus ôtès academeyes : ene e l' Beldjike ey ene ôte e Kebek. Mins å pus sovint, les lingaedjes n' ont k' ene seule academeye, come li daenwès. Pus râle : les cis ki n' end ont pont. Vloz èn egzimpe ? L' inglès. El savîz ? Si neni, estoz vs esbarés ? Li lingaedje li pus eployî inte diférins payis n' a nén sintou l' mezâjhe d' awè ene academeye. Come cwè...

Pol walon

Amon nozôtes, mwintès soces si rwaitnut voltî come estant les sorwoeyantes do lingaedje Defrecheux. Taiss k' oyi k' l' idêye di ces organizâcions la est onoråbe. I fât, come d' efet, ene sôre d' otorité, oudonbén tchaeconk pôreut fé come i vout. Dalez m' rimimbrer ki l' inglès n' end a nole. C' est l' veur. Mâgré tot, gn a des rlomêyès univiersités

(Oxford, Cambridge, et tchik et tchak) k' î metnut leu ptit grin d' sé.

Dins les soces ki propôznut èn ecâdraedje do scrît walon, dji va-st ataker avou l' cene ki dji cnoxhe el mî : Li Rantoele. C' est l' seule ki boute avou l' rifondou. C' est, djustumint, onk di ses beas costés : d' ovrer e rfondou. L' avance do rfondou, c' est bén d' esse comprindåve pattavå l' Waloneye. Çou k' est totsû bén avou zels, c' est k' i n' rioistêy-nut nén l' Feller evoye. Lucyin Mahin, l' ome el mî cnoxhou deL Rantoele, porshût a scrire avou s' Feller, – u l' Feller des ôtès cwand i riscrît des tecses di dvant Feller so Wikisourd.

Les gatzîs ki screynut dins ç' gazete la cåznut di sudjets d' tos les djoûs. Dins les ôtès gazetes e walon, vos liroz puvite des tecses « univiersels » (powezeyes, fâve do vî vî tins). Come si les oteurs vicrênt dins on monde la ki l' walon âreut yeu stî egayolé avou des sudjets et on motlî decidés d' avance.

Li rfondaedje : trop rade adiercî ?

Mins les prumîs rfondeus n' ont i nén stî ene miete trop rade ? Dj' ô bén k' on n' sâreut clawer l' ortografeye d' on lingaedje après kékes raploûs k' i gn a yeu aprume inte 1995 et

2002, pu di tenawete après. Lacobén k' on a veyou sa-cwants candjimits dispu. Des ptits candjimits, siya, mins ça vout mostrer ki rén n' est aclat-chî. Metans, gn a des sacwès k' avént stî atâvlêyes, mins ki n' ont nén passé : li betchfessî LH, paregzimpe.¹

Novea rfondou

N a des sakîs k' ont pinsé a èn ôte rifondou, lomé el « rifondou *avancivös* » (Rantoele 102 p. 17). Gn a on live k' a rezhou lanawaire so ç' pordjet vola. Les esplicaedjes sont fén spepieus : ene clapante aleure ki sint l' serieus.

Seulmint, dji croe k' ces ovreus la pinsnut dpus k' i n' fât a l' etimolodjeye. Djans : al môde do francès. Dji sai scrire e rfondou « wârdiveus », dji sai lére les sistinmes Feller, mins dj' a afeye do mâ timpesse a-z etinde l' « *avancivös* ».

Li ci ki vicrê sârè c' est l' ké des sistinmes - s' end a onk - ki serè co la e 2100.

Samuël Dumont, so Belletristica, li 8 d' octôbe 2022

Li betchfessî LH âreut permetou d' rashonner les prononçaedje avou L eyet les cis des minmes mots avou Y (**rantoelhe*, **stoelhe*, **tchandelhe*). Li scrijha si voet dins, pol moens, on mot d' vî walon (li viyaedje di Pâye, sicrît « Pailhe », dé Havlondje). Il egzistêye eto e portuguès avou l' vali-xhance di Y. Mins ces ortografeyes la ont stî djudjeyes pâr trop dizôr-nantes [*perturbantes*].

Rapinser sacwants etimolodjeyes

L' etimolodjeye n' est nén ene lepeure syince. C' est purade ene uzance... ki pout esse ratuzêye.

Dins m' live so l' etimolodjeye do roumin (Rantoele 88 p. 5), dj' aveu ddja rapinsé sacwants etimolodjeyes classikes ki m' parexhént crombes. Fé vni l' mot « gayet » (torea) di « pitit gây » (pitit bea) mi shonnéve esse ene fâve etimolodjike

[*étymologie populaire*].

Dispu don, dj' end a co rtrové des ôtès, di sfwaites. Come li sourdant di « ahessî ». Por mi, ci mot la ni sâreut vni do minme tasyon-bodje [*étymon*] ki « âjhey », come e l' idêye classike d' on bodje vî francès « *a-aise-ier ».

Alez découvri l' cwacwa so m' waibe a l' adresse <http://geocolas.be/Georges/2023/02/28/ra/>.

daprès des emiles da Djôr Staelens, li 28 di fevrî 2023

Li Rantoele às belès-letes

Limero 60 (rawete al Rantoele l° 105 di l' erwinowe do tins 2023)

Ene ouve ni vât ki po ostant k' ele soeye li djusse et vrayi temoen di s' tins. L' oteur walon doet esse modiene, et l' pus hardeye idêye nel doet nén rbouter. À contrâve, el doet rcweri (Lambert Lemaire, adrovaedje do 49e anouwaire del soce « Les oteurs walons », 1964-1965, p. 24).

Les magneus d' djins

Gn aveut-st on còp...

Dj' esteu avou mi camaeråde Xhadidja dins leu màjhon. Et pu, moman m' a vnou rcweri, mins tot prometant a Xhadidja d' el vini cweri l' londmwin po ndaler e voyaedje.

Li londmwin, insi, vo nos la-st evoye nozôtes troes po viziter ene grande veye ki dji n' kinoxhéns nén. On s' a cpârti, paski zeles ont stî atchter des mousmints. Mi, dj'a volou ndaler atchter âk [*quelque chose*] a magnî.

Cwand on s' a yeu rtrové, moman nos dva cwiter po-z aler ovrier. Ele nos rtrovreu pus târd dins ene ôte veye. Mi et Xhadidja, nos nos î rindréns avou l' trén

Ça fwait k' on a-st arivé ladrî al vesprêye tote basse. On a cachî tocosté après moman, mins on n' l' a nén trové. A pârti di ç' moumint la, dji n' a pus màÿ rescontré ni nosse mame, ni Xhadidja.

Dji n' sai ddja eyu çki dj' a doirmou, mins e m' dispiertant, tot d' on còp, dj' a veyou mes camarades di scole, tertos eshonne.

Tins ki dj' câzéve avou zels, vo m' la ki tape ene ouyåde so on botike k' esteut djondant d' nozôtes. I m' a shonné k' les pratikes si batént po-z awè les dierinnès pîces di l' amindjî vindou på botikî.

Dji di insi a mes camaerâdes « nozôtes, on n' pout mà, ca dj' a des amonucions po fé [*en suffisance*] dins m' rucsak [*sac à dos*]. » Mins biscûte ! dji m' a rsovnu ki dji l' âveu rovyî dins l' trén.

Mins dj' âveu co m' boûsse. Adon dj' a dit às soçones et soçons di m' ratinde, li tins ki dj' vâye ricweri a magnî po tertos.

Mins tot catournant dins l' coulot, dj' a oyou les djins ki ramtént, et dire ki tot

l' amindjî avot disparexhou d' on plin còp di ç' veye la. Ça fwait : les djins divnént fôs après, et cweri tocosté po ndè trover di tote foice.

Tot veyant çoula, on a décidé di rexhe di ç' veye la. Paski, si on n' rexheut nén sol pî sol tchamp, li rascråwe s' alève sipåde et on n' sait nén çou k' les djins alént fé po magnî.

Ça fwait ki : nos avans cmincî a roter et à roter. Tote ene djournêye à long. Mins au pus lon k' on ndalève, à pus k' on esteut disbâtchîs. Ca c' esteut fén parey totavâ : pont d' amagnî a trover.

Li tins passéve et il a cmincî a fé nute. Et nozôtes k' estént todi pus hodés.

Dj' aléns doirmi mins i faleut ki deus d' nozôtes fihénxhe li gâre tins k' les ôtes doirmént.

Cwand on s' a dispierté, divant nozôtes, i gn aveut ene oto avou troes djins. Li pere s' a-st aprepyî d' nosse binde et dire k' il estént pierdous. Mins mi, dji saveu k' i vleut djusse apicî l' amagnî k' dj' âveu – dji n' sai nén wice ki dj' end âveu trové, mins dj' è raveu dins m' saetch, ça c' est seur. Mins c' esteut mes soçons k' el wârdént. Adon, dj' elzî a fwait sene d' endaler et mi dner mi saetch à dos. Et pu, on a skifté evoye e corant, lon erî di l' oto des swè-dijhants pierdous.

A on moumint dné, dj' a veyu ene tazota et dj' a dit a mes soçons di moussî ddins.

Cwand on a yeu moussî Bén a houte dins l' tazota, on a magnî ene miète. Mins i gn aveut pont d' aiwe. Portant, on esteut trop scrans po ndaler cweri après d' l' aiwe. I nos faleut rispoizer ene miète.

Cwand dj' a stî rpoizêye, tot rexhant del tazota, dj' a veyou èn ome ki vneut

Les magneus d' djin (shûte)

Ene tazota, c' est ene pitite ronde mājhon di setchès pires (pires metowes ene so l' ôte sins moirtî ni cimintaedje).

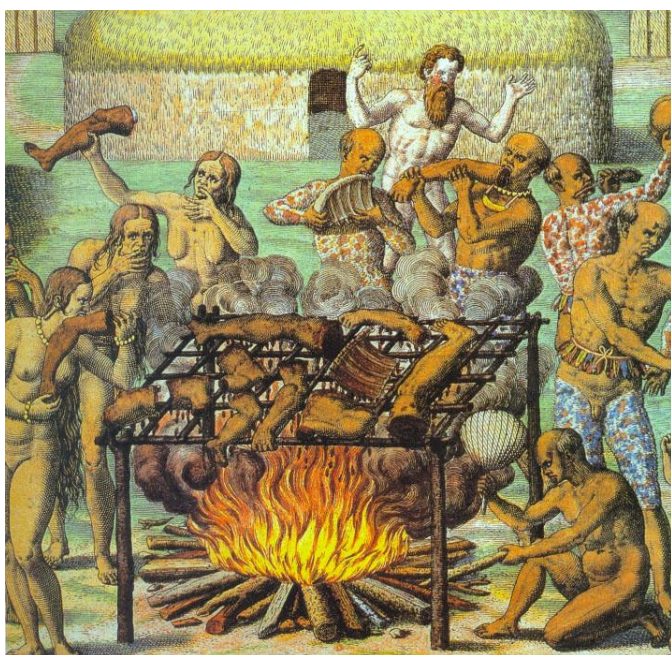
après nozôtes. I nos a apicî et i nos a dit : « Avoz sovnançe do fime k' a passé à cinema mierkidi passé et ki vos avoz stî vey a catchete di vos parints ? » C' esteut on fime di sbarmint po les grandès djins, et dj' avéns moussî dins l' noere sâle sins passer pa l' intrêye. « Ebn, dit-st i l' ome, dji vos va touwer del minme manire. »

A ç' moumint la, dji n' sai kimint k' on s' a distrapé, mins tertos ont savou skifter evoye.

Mins adon, tchaeconk a stî di s' costé tot seu et parey por mi.

Mins ci mwais ome la a decidé di m' shure, rén k' mi et leyî cori les ôtes. Dj' a corou et cori et cours tu co, disca tant k' dji a-st arivé dins ene tribu k' i magnént les djins.

Cwand dji m' a rtourné, dj' a veyou ki l' ome ki m' shuveut, il aveut stî prins pa

ene famille por zels li magnî.

Mins mi, dj' asteu fene hodêye et dji m' voleu rispoizer. Adon, i m' faleut çwéri après ene mājhon la k' dji n' pleu mǎ.

Dj' a trové ene famille avu ene feye, si fré eyet s' mame. Dj' elzî a dit : « est çki dji pôreu bén dmorer avou vozôtes ? » Li mame m' a dit k' ây.

Mins biesdimint, il ont cmincî a dire leu-z idêye tot hôt. Insi, li mame dijheut dins s' tiesse : « oyi, taiss ! dimorez don avou nozôtes ! Vos alez esse nosse marinde po dmwin. »

Cwand dj' a-st oyou çoula, dj'a seu ki dji n' pôreu nén dmorer la. Dj' elzî a dit ki dj' alève aler pormoenner ene miete, et k' dji rvénreu après ene eure.

Adon, dj' a stî dvant l' ouxh, et pu, dj' a cmincî a cori et a cori mes djambes fou di m' cou.

Mins tintin ! dji veyeu bén ki, malgré ki dj' coreu a m' dishofler, après on moumint, dji rvineu todi al minme plaeece.

Ça fwait k' dj' a rarivé addé les magneus d' djins. Il ont yeu âjhey di m' apicî, et i m'ont tapé a costé d' l' ome ki coreut après mi à cmince.

A on metou moumint, i nos ont tcherdjî so on camion et i nos ont tapé al tere, mi et lu, a costé d' ene aiwe a setch.

Adon mi, dj' a schapé e dischindant dins ciste aiwe la. Et dj' a prins on baston d' fier ki dj' a veyou la, po m' disfinde et ferî sol ci ki m' aprotchreut co.

E ndalant po rivni a nosse mājhon, dj' a veyu deus blancs, frés et sour. Dj' elzî a dit : « est çki vos magnîz les djins ? » I m' ont dit k' ây. Dj' a respondou : « i n' les fâreut pus magnî, sinon vos seroz magnîs, vozôtes ossu. » Et on a sayî di s' schaper d' avâr la tos les troes.

Mins l' tchômwar esteut fou, ca dji m' a dispierté a ç' moumint la.

Souzane Mahin, sondjî podbon li 17 d' awousse 2022, raconté et riscrît e walon « maxhî » (loukîz so Wikisourd); rimetou cial e rfondou et rarindjî

Schover às poûssires ?

Ni vs fijhoz pont d' bête si vos agayons d' coujhene blincnut moens ki vos.

Ni v' fijhoz pont d' bête si vosse mājhone ni blinke nén assez.

Vosse vicāreye est si coôte, profitez è !

Schovez às poûssires la k' i fāt !

Purdoz do tins po scrire on boket, po maxhurer on dessén. Alez vos pormoenner, dire on ptit bondjoû a on soçon. Ramouyîz vos plants e vosse corti.

Purdoz vosse tins po boere ene boune bire, aler bagnî, griper à solea, djouwer avou vosse tchén, schoûter del muzike, lére on live, vey des soçons, sognî vos tchveas et profiter d' vosse vicāreye.

Schover às poûssires la k' i fāt ! Nén dtrop ; il è rvénrè todi.

Li djoû k' vos vikez ni rvénrè djamây pus.

Schovez às poûssires la k' i fāt, mins ni rovyîz djamây ki vos ans seront todi pus mājheys a sopoirter et ki, çki vs savoz co fé ådjourdu, vos nel sâroz pus fé dmwin.

Et cwand vos endiroz podbon - fāt bén k' ça arive on djoû - vos eto, vos toûnroz a poûssire...

Et s' gn àrè-t i pus nolu k' àrè des sovances di vosse bezogne. Mins i s' sovénront d' vosse soçnaedje, di vos xhaxhlêyes [*éclats de rire*] et d' tot çki vos lzî avoz apoirté d' bon !

Sapinse a Berchtold Brecht

Les gros hape-tchâr levnut leus plans po des ans et des razans. Et nos dire platezak : i fāt k' ça vāye insi...

Disca todi et po todi. Amen !

Ådjourdu, les strognîs ki n' ont pus rén a magnî deynut : « Ns avans les pinses ki nos n' àrans djamây rén ! »

Tant k' il a co del linwe, li ci ki s' pout co astamper ni doet māj dire çoula !

Les afwaires polnut candjî : Les pierdants d' asteure, seront les wangnants di dmwin.

*Jacques Desmet, divins :
« Mexhnaedjes à 8
d' awousse 2022 » (nén
eplaidî)*

Li walon est bén vicant

Dji vos l' di, mi, ci n' est nin dmwin

K' on-z îrè a s'-t etermint.

Eyet l' ci ki n' mi croet nén

N' a k' a toker a l' ouxh d' ene copinreye, tén !

Mi, c' est çou k' dj' a fwait

On bea djoû d' djulete e deus meye vint-ey-onk.

« Vos estoz l' binvnowe » dit-st i Ziré,

« Mins, vaici, on n' pout nén câzer francès ! »

Et les soçons d' Rotchfoirt

M' ont drovou leus bresses grand à lādje.

Dji n' sepeu nén co adon

Ki l' walon s' atrape come on pû a s' tchâsete.

Et c' est bénrade k' il ont rivnou,

Les mots, les frâzes et les spots

Ki dj' av etindou dire a Yon

Dins nosse pitite mājhon.

Nosse bea walon, on n' sait aler conte.

Cwand l' eure arive do raploû-tot,

C' est des copixhes ki vs schôpièt.

Et i vos fāt radmint rdjiper so l' oto.

Evoye à Tchârnoe, evoye a Bhogne

Et minme si vos djhoz a Djan-På :

« Ût eures a l' nute, c' est vormint târd

Po vni d' Dinant,

Savoz, Djan ! »

I vos fāt ndaler !

On n' î pout rén,

Gn a rén a fé !

Joselyne Mostenne, li 7 di fevrî 2023

Tinme des copinreyes ki vnèt

Moes d' avri : Cwand on-z alève às vatches

Moes d' may : Les perlinaedjes

Moes d' djun : Ranguinnes d' amon nozôtes

Racsegnes : orimiele@outlook.be

El bos

Mondju, ki dj' va voltî å bos
 Eyet dins les paxhis astok ! (*asto*)
 Ene pî-sinte m' amoenne å mitan.
 Vla k' dji discouve on ptit sourdant.
 Des rangs d' bolîs, di tchaêke costé,
 Ont poussî ttå long do cripet. (*costè-cripèt*)
 Des rampioûles î sont-st acrotcheyes,
 Binâjhes di passer les ourteyes.
 Bén pus djoleyes, des brâyes-di-tchet
 Fwaiynut on tapis des pus beas. (*tchat-bia*)
 Dissu les boirds, sacwants tonweres
 Ershonnut minme a ene grande mizere.
 Djuisse adon, ene biesse å Bon Diu
 Bén avnante, dissu m' mwin ertchait.¹
 Pus pâjhire, vla k' on caracole
 Vént d' ascoyî so s' dos ene palvole,
 Adon ki des mazindjes tchantnut
 Dins des hôtes coxhes do grete-cou.²
 Mins ké-n asblawixhant spectake !
 Å vir çoula, i fât k' dji crake.

Mi ki creyeut dmorer so s' fwin
 Dji so reyusse et dji ratind.
 Pont d' dote, dji rsint del djoye e m' cour
 Et c' est on vray moumint d' bouneur.³
 Ça mete do tchâme dins m' vicâreye.

Asteure, èm vuwe est assaetcheye
 Pa l' pitite coine des tchabârêyes :
 I gn a k' sacwants mins ké venêye !
 Âdjourdu, dj' voe des margurites
 Et so sacwantes, i gn a des spites.
 Mene di rén, dj' arive tot douçmint
 Dilé l' vevî astok do tchmin :
 Ene madame-a-l'-aiwe⁴ est rola
 Acrotcheye a on gros coutea.⁵
 So l' costé, ene gurnouye sôtele
 Après ene araegne co bén fele.
 Ene trûte ès catche padzo ene raecene.
 Gn a des moxhes al lâme dins les spenes,
 Ey on tchamp d' pixheléts a fleur

1. Dieû / èrtcheût; 2. tchant'nut / grate-cu; 3. keûr / bouneur; 4. fr. *libellule*; 5. cladjot d' corti (*Iris germanicum*); 6. pitite vintche (*Vinca minor*); 7. fr. *anémone sylvie*; 8. cès-imâdjes / domâdjes

Èm dene hâsse di code des
 meumeures.

Il estofe des plants di triyanele ;
 So l' moncea, ene vesse-di-leu est bele.

E continuwant, el maraexhe
 Avou ses maclotes, ratind l' drache
 Ki frè poussî des fleurs di moirt⁶
 Et des schites-d'-agaesse⁷ dissu l' boird.
 Vla k' on ptit spirou tot d' on côp
 Lait eschaper dins les crouwâs
 Ene fene ki rôle dins les âjheas :
 Dj' atrape el tchâ d' poye so mes bresses.
 (*aujas-bras*)

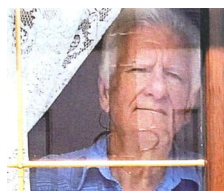
El rixhot continowe si tchmin
 La k' ene copixhe dimeure so s' fwin.
 Les coks d' awousse, dji n' les sai shure.
 Les djniesses ont des belès verdeures.
 Et cwand dj' î pinse, cwand c' est
 l' sâjhon,

Dj' vén cweri des passe-rôze podbon.
 Dj' a fwin di totes ces imâdjes la.
 Dji trouve sôlant tos les damadjes⁸
 Ki les djins fwaiynut a l' nateure,
 Tot ça, pask' i n' sont nén maweurs.

Vla k' el pî-sinte toûne tot d' on côp.
 Rola l' espectake n' est nén mâ.
 Dji discouve infén l' vî molén
 Ertapé ; i l' ont fwait rviker.
 El brut del grande rowe est plaijhant
 Ele broye el frumint e tchantant
 Dire k' on aveut pinsé l' distrure
 Ouy, po les tourisses, i n' sait shure.

Continuwant m' bele pormoennâde,
 Dji drove el viye baye å pus rade.
 Å lon, dji voe l' cinse do pere Pont.
 Passe padvant mi on djonne nierson.
 (...)

Roci dj' trouve on begnon d' plaijhi
 Por mi, el bos, c' est l' paradis !

Jean Goffart, plake « *Padrî l' finiesse* »; *pus longue modêye et mwaisse copeye so Wikisourd.*

Sovnances

Bokets d' vicâreyes

Dizo ç' tite la, dj' a scrît, e 2001-2002, ene dijhinne di racontaedjes di ptitès sovnances so totes sôres. I sont-st eplaidîs so l' Aberteke. Et rmetous enawaire so Wikisourd (Bokets d' vikêriye, 1930-1950).

So cisse pådje ci, dji m' vos va fé parey, mins avou des bokets eredjistrés lanawaire. Adon, vos les pôroz aler rschoûter so Wikisourd.

Vos metroz l' adresse « <https://wa.wikisource.org/> » adonpwis, li tite di tchaeke boket. Vos âroz insi l' âdjeu [possibilité] di lére li tecse e rfondou, d' ôre li prononçaedje, eyet di rlére li minme tecse e Feller, riscrît a l' asorlon [en fonction] do prononçaedje.

Bon lijhaedje et bon schoûtaedje.

Côpaedje des ptits toreas

Dimandeu (Dm.) - Vs ôz veyou côper les boûs, vos, dabôrd ?

Francis Lambert (F.L.) - Awè, dj' els a veyou, cwand dj' aveu doze ans.

Dm. - Et kimint k' ça aléve ?

F.L. - A ! avou ene grosse machwere... ene grosse pince. On intréve ça etur les deus djambes, et on rseréve li pince.

Dm. - Ey i n' edoirmént nén ?

F.L. - Rén do tot !

Dm. - Ey i tnént les boûs comint ?

F.L. - À loyén ! Il estént loyîs. Et l' biesse gueuyive on côp : c' esteut fini !

Dm. - Et n' faleut nén mete ses doets inte li pince, dabôrd ?

F.L. - A non !

eredjistré a Tchonveye li 6 di decimbe 2021

Casseu às pires

Dimandeu (Dm.) - ... on Magnan d' Lesse k' a co fwait li staminêye di nosse måjhon.

Jules Magnan (J.M.) - Ây

Dm. - C' esteut bén fwait, k' il ont dit.

J.M. - Ebén ây, il ont dit k' c' esteut bén fwait, ây.

Dm. - Kibén d' anêyes di mestî ki vs ôz ?

J.M. - Comint ?

Dm. - Cwand çki vs ôz cmincî a...

J.M. - Målureus ! O ! målureus, dji m' a metou a travayî do maçon ki dj' aveu vint-deus, vint-troes ans. K' on direut « travayî do maçon, hin ! ».

Dm. - Et casser às pires, come on a veu

Fotbal avou l' Peta

Mi, cwand dj' esteu gamén, didins l' binde, dj' esteu l' pus ptit. Et n' aveut... li pus grand, ki vneut co djouwer avou nozôtes, c' esteut l' Fred Peta.

Et adon, on djouwéve à fotbal, et on tchoezixheut l' ekipe. Et mi, dj' esteu toti l' avant-dierin, paski dj' esteu l' pus ptit po djouwer.

Ey adon, li dierin, c' esteut l' Fred, don. Li Fred pask' il esteut l' pus petchot [petiot]. Ey adon cwand il esteut tot seu et po djouwer shijh conte shijh, et k' n' av li shijhinme, i n' saveut pus djouwer, l' Fred. Ey adon, on lyi fijheut l' role d' arbite. Mins ti... vos conoxhoz l' Fred. C' esteut... ivoleut fé l' fanfaron; i conoxheut tolmonde. Et, don, i shofléve ene fâte, et c' esteut li grande bagare, don. Adon, ti n' aveus k' a dire adon : - Fred, c' esteut l' Fred Peta - « Li Peta ki monte sol troye ; li troye a vessé et l' Peta a volé djus. »

Sovnance da Jules Tits, eredjistré a Gobtindje li 13 di djulete 2020.

(Casseu às pires)

ttaleure, la ?

J.M. - Abén ! Casser às pires... dj' a aresté d' casser às pires paski on n' fijheut pupont d' rotes.

Dm. - Dinltins, on casséve às pires po fé les voyes ?

J.M. - Awè ! Awè, et co po-z erotchî. Bén dji vs a mostré kimint çk' on fijheut, hin !

Dm. - Oyi ! Erotchî, c' est les grossès pires...

J.M. - C' est fé des platès pires. Et pu cwand vos avîz fwait on boket, ebén, i fât rprinde li makete et rcôper les copetes et rfé ene balasse dissu.

eredjistré a Anloe e moes d' octôbe 1995; shûte so Wikisourd a « Responda da Jules Magnan »

Vî roman istorike e walon

L' amour a l' Alambra

Sicrît pa Djôzef Mignolet et tot fwait li 18 d' avri 1964, po ses 71 ans. Mins, dispu après l' guere di 40 et s' codânâcion, Mignolet ni pleut pus rén eplaidî ni e walon ni e francès.

Mins Mignolet s' definixheut come on scrijheu e walon, divant tot. Il a don continouvé a scrire, al mwin so des cayés, disca èn an divant s' moirt e 1973.

Lacobén ki s' famille tina do cas [prit grand soin] di ces papî-scrîts la.

Fé cnoxhe les ouves

Dandjreus k' à cmince, li famille ni vola nén rmete ces ouves la às waloneus do payis d' Lidje. Paski, e l' guere di 40, Djôzef Mignolet aveut continouvé a esse mimbe do pârti Rex, et li rprezinter come senateur. Avou ça k' il esteut eto responsâve del cinseure so les ouves e walon po l' ocupant almand.

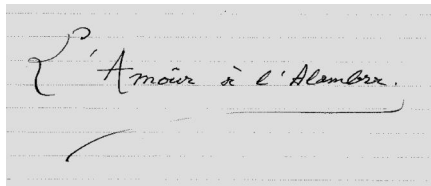
Sorlon Isi Steinweg, on scrijheu lidjwès ki vna temognî a s' procès, Mignolet aveut stî tchôkî à cou (so respect) pa les teyâtreus po-z accepter ç' posse la. Por zels saveur porshure les concerts tins del guere. Mins i shonne k' i n' a måy cinsuré d' ouves e walon.

Ces dnêyes la sont rapoirtêyes pa Batisse Frankinet divins on papî parexhou dins l' rivuwe « Wallonnes ». Shût ene djivêye di tites d' ouves ki Mignolet a scrît di 1947 a 1972. Totes ces ârtchives la ont stî prustêyes al Biblioteke des Lingaedjes del Walonreye på prôpe pitit-fi da Mignolet, po-z î esse ris-canêyes. Adonpwis, saveur esse lijhâves pa tolminme kî endè freut li dmande.

Romans e walon

Foirt assaetchî pâzès romans e walon, ene sakî, dji veyâ dins l' lisse di l' ârtike on tite ki m' tina stâmusse on moumint : « L' amour a l' Alambra ».

Les cenes et les cis k' ont corwaitî les belès-letes e

walon sepèt bén ki les romans e walon, divant 1990, c' est râle come del manoye di pâpe.

Houte di çoula les persounaedjes ladrins, « c' est totès brâvès djins, ki vont a messe, a vepes et à salut. Et xhaerbîner [trimer] po wangnî leu crosse di pwin. Mins les rascrâwes si dârèt sor zels come li mizere sol monde. I sont-st insi, ca, sorlon les « gros colés » do walon, nos « patwès » ni polèt siervi k' a mostrer l' vicâreye des djins ki les djâzént. Dabôrd, c' est des spoûles ki s' pasnut etur 1900 eyet 1960. »¹

Avou on sfwait tite, « L' amour a l' Alambra » ni saveut esse di cisse tire la.

Plaçaedje dins l' espâce et dins l' tins

Li sinne si passe e l' Andalouzeye arabe. Li mwaisse persounaedje omrin, c' est li rwè Youssef prumî d' Gurnåde ki monta sol trône e 1333 et mora assaziné e 1354. Li sinne si passe après l' batreye di Salado (1340) k' i pierda disconte li rwè Alfonse XI. On è câze dins l' tecse. Metans nosse paskeye inte 1340 eyet 1354.

Les sinnes si pasnut a Gurnåde (*Granada*, adon e-n arabe, *Rharnata*), a Almeria, eyet inte les deus veyes.

Li mwaisse persounaedje femrin, c' est ene bowemyinne, Zoreyya. Sorlon li scrijheu, elle esteut dins les prumîs djupsyins [gitans]

1. boket do roman « Vera ».

k' avént-st abagué e l' Espagne, et k' î alént « edvinter » li flamenco.

Racourti

Li rwè Youssef rescontra Zoreyya k' ele si bagnive dins ene corante aiwe, adon k' lu rivneut del tchesse. Ene blonde bâshele, pus bele ki l' djoû ki provneut des rivaedje del Noere Mer. I l' a priyî e l' Alambra, li palâ k' il aveut foirt rabeazi, por leye divni s' favorite.

Mins l' efant (a-t ele dedja vint ans ?) s' anoye ladrî, ki c' est come ene prijhon d' ôr.

Al fén do cwareme muzulman (li ramdinne), come tos ls ans, gn a ene grande fiesse à palâ. Vo n' la-t i nén k' Zoreyya si leve et danser dvant tertos. Li rwè end est tot côrcî et l' reclôt dins s' boudwer, sins l' aler vey des djoûs et des radjoûs.

I finixh pa lyi pardonner eyet lyi dmande di l' acpagnter a Almeria po passer l' esté al mer, dilé l' emir Abderamane. Mins a ene fiesse dinêye pa l' emir, la k' gn a ene trope di bowemyins ki vnèt danser divant les priyîs. Zoreyya ni s' sait ratni, et monte sol sinne po danser avou zels. Al fén del danse, li sâle clatche des mwins a tot spiylî, mins li rwè Youssef end est malåde. I dit a s' boy (bôrea), Ali Boulouf : « Dimwin, ele doet mori ».

Eplaidaedjes

Grâce à scanaedje Frankinet, li roman est aberwetâve come papîscrît a pârte del pådje Wikipedia (minme tite ki cial âdzeu). Il a stî rtapé e rfondou walon so l' Aberteke, a môde di fouyton, tot âd dilong d' l' anêye 2022. N a-st on pordjet d' el publiyî direk so Wikisourd.

Lucyin Mahin, li 21 di fevrî 2023.

Teyâte e walon

Ronde tâve sol teyâte e walon (II)

Li ronde tâve del Fiesse âs lingaedjes walons 2020 ni s' a sepou adjinçner k' e... 2022. C' esteut Michel Meurée k' acviernéve li tâvlêye.

Estént la avou lu : Michel Robert, Christian Derycke, René Mairy, Roland Thibeau eyet Claudine Baufay-Franceschini. Bate di dvizes.

Tchuze del pîce

Fât i prinde ene pîce classike u ene pîce d' asteure ?

Les pîces d' asteure, end a nén des masses. Mins end a. Mitchî (Robert) rivént so on scrijheu d' teyâte come Pol Petit, ki scrît so des sudjets d' asteure. Mins li tecse est lidjwès. Claudine esplike k' elle a sayî di djouwer « Li vî Bleu ». Mins les djouweus n' estént nén capâbes di rmete zels-minmes li tecse lidjwès dins leu-z accint. Adon fât on « riscrijheu ».

Seulmint, erva-t i Michel Robert, cwand mi, dji rmete do lidjwès a m' sâce, dj' el fwai foirt libmint, sins m' ehaler des mots del mwaisse modêye [version originale].

Michel a monté des pîces avanciveuses, come ene comedeye dramatike da Derache. Ene foite pîce ! Por lu, les rwaitants s' î savnut adure [adapter, habituer]. Après l' djouwaedje, onk des rwaitants k' esteut foirt so dotance [sceptique] davance lyi djha : « c' esteut bea cwanlminme ! ».

Ene ôte apriyesse [expérience], avou ene olyinne [éolienne] ki

turnéve sol sinne, on grand botike, et li buro d' ene secso-loke. Ci côp la, li publik n' a nén shuvou. On n' pout nén trop « scoryî » [« fouetter », déconcerter] les rwaitants avou des pîces trop avanciveuses. Li Triyanon d' Lidje a ddja viké ciste apriyesse la do tins k' Jenny d' Inverno tineut l' vierna.

Bouter avou des omes di mestî ?

L' idêye a sovint aspitê ki, po-z amidrer li livea d' ene dramatike, i fât èn ome di mestî. C' est cisse voye la ki sacwants tropes ont tchoezi, come a Veskeveye. Ces-la ont houkî on comedyin d' mestî k' a vnou deus u troes côps d' Paris po scoler les djouweus.

Oyi, mins nonna erva-t i Christian Derike. Avou èn ome di mestî, on piede li plaijhi k' on a d' djouwer avou des soçons. Lu, c' est èn etrindjir al binde. Adon, on n' a pus l' droet d' s' amuzer âs repetaedjes. Michel Meurée est dacoird os-

su. Ca fâreut ki l' ome di mestî sepaxhe ossu djâzer e walon. Come Albert Volral, on teyâtreu d' mestî, yet on walon-câzant. C' est avou lu ki l' Ekiye di Djerpene a wangnî l' cope do rwè e 1993.

Sol monde do picârd, deus ronttâvlîs (Christian Derycke eyet Roland Thibeau) sont picârd-câzants et comedyins d' mestî, plamour k' il ont-st ataké a djouwer teyâte e francès. Mins sayî d' trover on mwaisse di teyâte ki djâze walon (avou co des comedyins k' el comprindnut), nouv côps so dijh, ostant cweri après ene pire k' est plate et ronde et cwârêye [résoudre la quadrature du cercle].

Sol longueur des pîces

Les pîces tradicionales di troes akes, c' est ene miète trop long. Asteure, li djonnesse vout des pîces d' ene eure, ene eure et cwârt. Oyi, dit-st i onk, c' est po saveur aler pus rade boere leu chope al candjlete (â contwer).

Po clôre li cayet, sol tinme di l' avni do teyâte e walon, c' est Christian Derycke k' ava l' die-rin mot : « si l' teyâte e walon mourt, li walon mourrè avou lu »

Âmen ! Mins nén recwiyem !

Lucyin Mahin, el 17 di fevrî 2023.

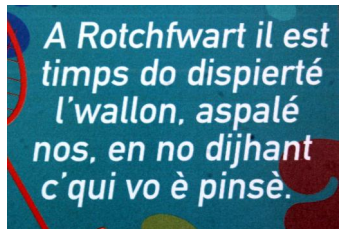
Li Pere Noyé, c' est on moudreu

C' esteut l' pîce di teyâte k' esteut djouwêye a l' aisse del tuzance [centre culturel] di Rotchfoirt li 18 di decimbe.

C' est ene comedeye francesse, k' aveut stî ratournêye e walon pa Tchâle Wilmote, di Nameur. Mins come todi, les djouweus avént co rtravayî l' tecse po responde â motlî do pays.

Prumire sorprije : l' afitchete-inkete dinêye a l' intrêye. Pu : ene sâle bôrêye plinne, di 400 plaeces. Et totes les trintches d' âdje. Troejhinme sibarmint (a bon): après

l' adrovaedje e francès da Carine, gn a yeu on pitit spitch e walon po prezinter l' shijhe. Ki cminça pa ene pîce creyeye po l' ocâzion pa Colette Jallet avou les laidadjisses [ados] k' avént tchanté e walon avou leye, estant efants, divant l' minêye. A zels ût, cwate valets et cwate bâsheles, i djouwît des omes di Wavreye ki sont-st â câbaret, mins ki leus femes vinèt rcweri po... aler â teyâte a Rotchfoirt.

Gazetes e walon

Moirt d' on moxhon

Les gazetes e walon prindèt voltî des nos d' oujhea. Gn a nosse « doyene », dipus d' cint ans viye, « El Mouchon d'Aunia » d' El Lovire. Adon, pus d' céncwante ans d' âdje, « Lu vî Sprâwe » di Mâmdiy. Pu gn aveut l' « Sauvèrdia ». Dji di Bén : « gn aveut »...

On p'tit mèsadje por vos dire, si vos n'è savîz nin co, qui l' pitite gazète « Lë Sauvèrdia » a fait s' dèrène baue au coron d' l'anéye passéye.

Qu'èst-ç' qui ça fait mau di d'vu dire adîe à ostant dès fêls sicrîjeûs qu'ont d'né d' leû tîmps, di leû fwace, di leû-z-ameû, qu'ont cachî après d's-idéyes po sayî d' chaper leû p'tite gazète ! Dji trèveu bin leû pwin.ne èt m' keûr è-st-al disbautche... avou lès leûrs, come di jusse !

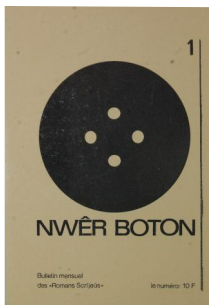
C'èst, sins manque, li sine, qu'i-gn-a mwins' di scrîjeûs èt d' bon voulwêr au djoû d'audjoûrdu. Qu'i-gn-a wêre... s'apinse qu'on dit ! Mins èst-ç' li vraî ? Dji pinse, mi, qu'i faut, fwârt avant, écoradjî nos djins à WASU sèmer ç' qu'i save-nut. Lès rapaujeter ! Po lès spaler, i-gn-a d'djà dès lîves po lès maïsses èt po lès djon.nes. Racheron lès cias qui balzinenut èt l'zî douviè l' vòye po l'zî mostrer tot ç' qu'ègzistéye dèdjà ! Lès priyi à v'nu veûy èt choûter lès spitantès

sèyances qui sont mètûwes su pîd dins lès scoles, lès tauveléyes... pace qui c'èst là qu' lès grin.nes crèchenut èt lès djètons florichenut. Lès djon.nes, zèls, i n'ont nin peû di scrîre ! Qui do contraire ! Après saquants lècons d' walon, i sont tot èfoufîs po scrîre leûs prumîs bokèts èt lès lire divant leûs soçons. Po lès grands, c'èst l' minme parèy. On l'zî a trop sovint clawé l' bètch : « Non ! Ci n'èst nin insi qu'on dit » ou lès mwins : « Waî one miète lès grossès flotches qui vos fioz co ! ». Li bia tîmps d' nosse vî lingadje èst todi su l' sou d' l'uch, i faureut jusse qui saquant' di nos-ôtes rècherin.n' fou d' leûs tchôds cayaus, si cheûrin.n' lès puces pwis qu'i racherin.n' dins leûs mwins tot pin-sant qu'i sont capâbes de l' fé ! Cètilà, i n' save-nut nin co l' plaiji qu'il auront d' sèmer leû-z-èritance èt, fwârt avant, dèl veûy viker dins lès bouches, sipiter dins lès-ouy èt blamer dins lès keûrs di leûs-apurdices !

Avou totes mès-amistés.

Joëlle Spierkel, vosse curieûse agasse.

Fé raviker l' « Nwêr Boton » ?

Lë Nwêr Boton à vèyu l' djoû à l' Auve lë 27 sètîmbe 1969. Lucien Léonard présidint dès Rèlis Namurwès èt l' doyen Gids d'Auve, ont yè è l'édéye de mète sè pîds one soce de scrîjeûs walons de l' « Brèbant Walon » : dès Brèbonîs. Dj'èsto onk dès

scrîjeûs qu'è l'ont pwârté à batème ; quèquefîye lë seûl qu'è vèke co audjoûrdè. Sè r'vasî, c'èstot « rén sins pwin.ne. » Lë prèmi scrîjadje de l' nèmèrô onk : c'èst mè qu'è l'a scrît.

Lë prèmi présèdint : Jules Flabat de Rou-Mèrwè [Roux-Miroir], lë secrètaire Marcel Evrard de Saut-Monsieû-Djame ([Sart Messire Guillaume])

Èl à drovè sès pâjes à tote one chîléye de scrîjeûs d'amon nos-ôtes dèvant de yèsse rèprins pa lès « Sauvèrdia d'avaurcè » è 1995.

Waloneu revoye

Jules Sabaux, c' esteut lu k' aveut rprins l' gorea do « Soverdea » (Lë Sauvèrdia), après l' moirt da Andrée Flesch. Il a ndalé a 66 ans li 7 d' awousse 2022. Li gazete do Roman Payis, k' aveut-st ataké e 1983, ni lyi a nèn sorviké. Sobayî si l' ôte tite d' après ladrî, « Li Noer Boton », sereut capâbe di raviker ?

Si vos estoz do Roman Payis ou d' avâz la, et k' ça vos dit di dner on còp di spale a Djâke Desmet po fé raviker l' « Noer Boton », emîlez lyi vaici : jacky241243@gmail.com

Letes di lijheus

Jacques Servotte : A Farjhole (Fârjole), Sambveye [Falisolle, Sambreville], etur li 6 d' avri et l' 15 di may, on plaecrè on monumint d' acî ki dj' a foirdjî mi-minme. Gn âre minme on strimaedje oficir – dijhans todi kécfeye ! Li cougnet [*cerise sur le gâteau*], c' est k' i n' âre k' on seu no, ey onk e walon, cobén ! I s' lomrè « *Èmon lès Têtâr di Fârjole* ». Ces mots la seront schavés [*gravés*] dins l' acî.

Li monumint serè vistré so on pî d' soke avou des loumires po l' loumer. I serè veyâve à mitan do catoû [*sens giratoire*] al croejhlâde del « voye des Francès » et del « rowe Françwès Dive ».

I s' adjixh d' ene sicultreye d' acî Corten, ki rprezinte vint-ey-onk persounaedjes et des ahesses del « *samwène dès mascarâdes èt*

cârmeus d' Fârjole ».

Li pîce est fwaite di deus veroûles (aneas d' fier), metowes ene dins l' ôte. Li cene d' âdfou est cwate metes lådje et deus metes et dmey hôte. Li cene d' âdvins fwait 158 cintimetes so ene hôteur de pus d' cwate metes (adon, ele brike fou del prumire). Ene sifwaite sicultreye pout viker cint-z ans.

S' i gn a des lijheus del Rantoele ki volnut prinde pârt à strimaedje, k' i m' emilnuxhe a l' adresse jacques-servotte@skynet.be.

A bénrade.

Christian Thirion : Dji vos anonce li rexhowe d' ene novele sitroete plake [CD] avou des tchansons e walon. C' est des rprinjhés di tites ki Bob Dechamps tchantève voltî. Ele sont rtchantêyes pa **Yves Bellens**.

Mins ârvier des dijh cédés d' sovances da Bob Dechamps, tos les tites sont dnés avou l' no do câzaedjisse et l' ci do compôzeu (et pâr di l' arindjeu), çou ki permète di rinde a Cezâr çou k' est da lu.

Kékes tites : Nozôtes les Walons (Bob Dechamps, so ene muzike da Achille Dohet. On va rtrover li minme Achille Dohet – on

compôzeu meskinoxhou pol djoû d' ouy – dins des ôtes tites « Al veye » (Al'ville), « el danseu al viole » eyet « Tchantez m' mayis ».

Ôtrumint, gn a eto des tchansons da Djâke Bertrand (Lolote, come di djusse), da Françwès Loriaux (dji so sôlye), et co ds ôtes.

Vos ploz cmander l' plake a Pire Dutron, li mambor [*manager*] da Yves Bellens, tot houcant li 0499 742 553 u e-n emilant a colau3571833@hotmail.com.

Pris del veye di Lidje

Li pris del veye di Lidje 2023 serè rmetou e l' djowe ciste anêye cial, come tos les deus ans. I coronrè ene ouve d' ene otoresse u d' èn oteur d' asteure, sicrît e walon (ou e picârd u gâmès, minme e tchampnwès, s' il astchait). L' ouve pout aveur sitou eplaideye, mins après 2004. Tos les djinres sont-st acceptés (romans u noveles, pititès prôzes, arimés, pîces di teyâte u sketchs, assayes, tecses a môde di slam, evnd). Les ratournaedjes u redjârbaedjes d' ouves k' egzistèt dedja ni seront nén acontés.

Li scrijheu-se pout ossu aclûter [*concourir*] po tote si ouve.

Les tecses seront-st evoyîs a ût ezimplaires divant l' 31 di may a Mehmet Aydogdu, scabin del culteure, e Feronstrêye, l° 92, 4000 Lidje (tel 042 219 321; emile : lectures@liege.be).

Li pris, d' ene valixhance di 1500 uros, serè rmetou al kimince di 2024.

Wekene di Pâke a Rdû

Come tos ls ans, li « viyaedje às lives » di Rdû si metrè so s' trinte-deus po les troes djoûs do wekene di Pâke (8, 9 et 10 d' avri).

Ciste anêye cial, pol prumî côp, gn âre ene coirnêye po les lives e walon. Sont-st anoncîs : Li Rantoele (Lucien Mahin), Djaques Desmet, les cuzéns Thomsin, Richard Joelants, El Moxhon d' Ônea, Djan-Pire Dumont, Jean Hamblenne, eyet Jean-Luc Geoffroy pol gâmès.

Racsegnes : Dimitri François, f.assurances@gmail.com

Fiesse às lingaedjes walons

Ciste anêye ci, li fiesse si ténrè a Mâmdiy li semdi 13 di may à Malmoundariom (ancyinne abeye). Les standes des soces seront dins les eclôses [*cloître*]. Adrovaedje oficir a 10 eures; cloyaedje a 4 eures et dmey.

Racsegnes : infos@rcw.be u info@el-mojo.be.

Âdvins (II)

Bokets d' vicâreyes (da Jules Tits, Francis Lambert, Jules Magnan)	p. 13
L' amour a l' Alambra (Joseph Mignolet)	p. 14
Ronde tâve sol teyâte e walon (II)	p. 15
Teyâte a Rotchfoirt	p. 15
R.I.P. po on moxhon d' toet	p. 16
Letes di lijheu-se-s / Etrevéns a vni	p. 17
Crakes del Blawete	p. 18
Sol Daegntoele waloncâzante	p. 18
Et l' nute s' a stindou (binde d' imådjes da Djozewal) (XIII & XIV)	p. 19-20

Les crakes del Blawete

Nén s' leyî raclaper les doets

C' est nosse Fernand ki rescontere si camaeråde Mitchî.

Fernand : Ir å bal, dji danséve avou m' vijhene. Totafwait aléve bén. Mins, d' on plin côp, n a si ome k' a-st abroké tot corant et i lyi a metou on grand côp d' pî e s' mozete.

Mitchî : Way ! Nodidju, ça doet fé do mà !

Fernand : Awè, ti ! T' el pous dire ! Ça m' a peté troes doets !

Abate deus djaeye d' on côp d' warokea ?

Twenete est a cresse. Ele s' a-st acuzé di tos ses ptits mehins et l' curé lyi dit :

- Avou tos ces petchîs secsuwels la, vos diroz troes dijhines di pâters et ostant d' dji-vos-salowe-Mareye.

- Iva ! Mins, dijhoz monsieu l' curé... dji n' pôreu nén puvite aveur ene boune fessêye e vosse sacristeye ?

Spot chinwès

Si l' tchén hawe..., c' est k' i n' est nén cût assez.

Sol Daegntoele waloncâzante

L' Aberteke

<http://aberteke.walon.org>

Roman istorike da Djôzef Mignolet (loukîz p. 14) ; fimes del tévé waloncâzante, vîs limeros del Rantoele.

L' eciclopedeye Wikipedia

aveut 11.725 ârtikes (å 1î d' mâss 2023); <http://wa.wikipedia.org>.

Wiccionaire

Tos les mots d' totes les langues esplikés e walon : <http://wa.wiktionary.org>

N aveut 29.406 ârtikes å 3 d' mâss 2023, inte di zels, 24.804 fok pol walon. Li diferince, c' est des mots di ds ôtes lingaedjes, respplikés e walon.

Wikisourd

<https://wa.wikisource.org/>

Biblioteke di tecses e walon dins totes les ortografeyes (vîs sistinmes, scrijhas d' oteur, Feller, Rifondou).

DTW

Diccionaire di tot l' walon: <https://dtw.walon.org/>.

Å 1î d' mâss 2023, gn av 33.843 intrêyes.

Berdelaedjes

<http://berdelaedje.walon.org/>

Noveles (inte di zeles des emilaedjes avou les Walons del Wisconsin) ; dimande di mots ; kesses so li rfondaedje ; tecses di scrijheus dins leu mwaisse ortografeye.

Li waibe des rvuwes walones

Pådje del Rantoele-gazete

<https://www.revues.be/li-rantoele>

Payis condruze et walon

Djâspinreye Fesbok foirt ovrante [active]

<https://www.facebook.com/groups/320720301353997/>

Sol tévé waloncâzante

<http://youtube.com/@mahinlucien>

Dierinnmint : ene sicole di walon so les dvancetes [prépositions]; ey on rapoirtaedje sol shijhe di Noyé 2022 a Mâmdiy.

Djâzante waibe des pârlers d' Beldjike

<https://atlas.limsi.fr/?tab=be>

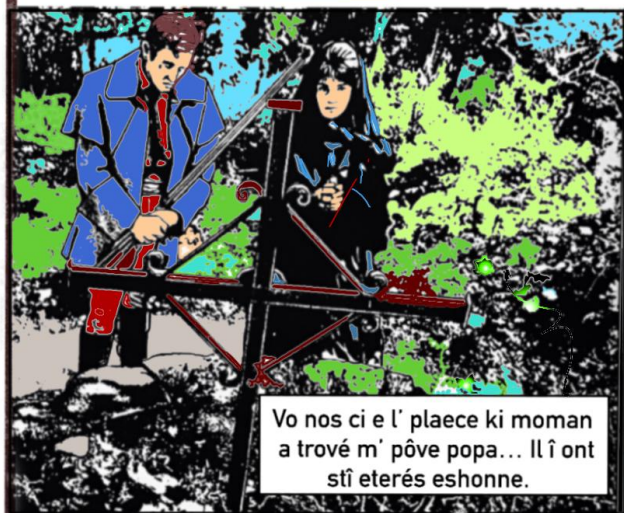
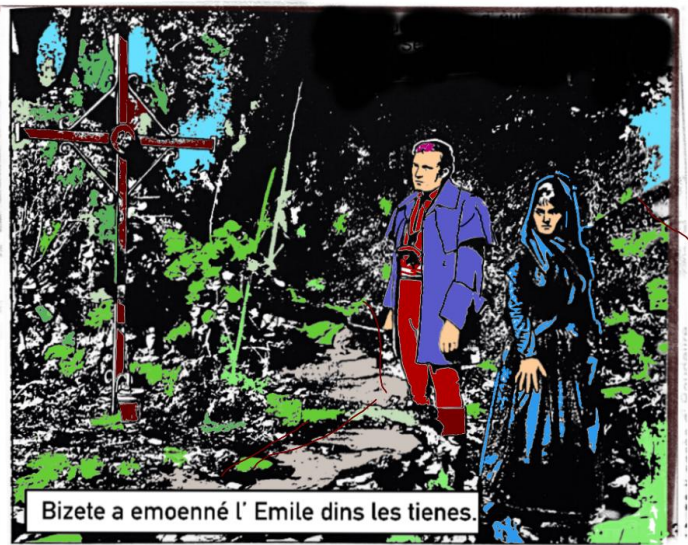
Troes noveas pont walons (Vå-so-Seure, Bouyon, Nivele)

Li walofile-gazete

Hårdêyes so Wikinoveles: <https://wa.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Wikinoveles>

Racourti des imådjes di dvant

Dj' estans e 1815. Emile Colot, on Walon d' Lene (Åssôrt), ki s' aveut-st egadjî dins l' ârmêye francesse, si rtrouve Holandès après l' batreye di Brinne-l'-Alou [bataille de Waterloo]. I rwangne si novea payis, tot rpassant pa l' Iye Corsike [Corse]. Mins...

... il î rtrouve ene djouguete [cantinière], Bizete, k' esteut avou lu e l' ârmêye. Ça n' arindje waire li feye di si ancyin oficî, ki s' a-st amouraedjî d' lu, après leus recitaedjes di powinmes antikes. Nost Emile, lu, est so balance, aprume cwand Bizete li hole por lu aler rvindjî s' pa, k' âreut stî dischindou pâ mayeur did la.

Ki l' tins m' shonne long, a insi transi, sins sawè cwè. Est çki ça lzî va, ladrî ?

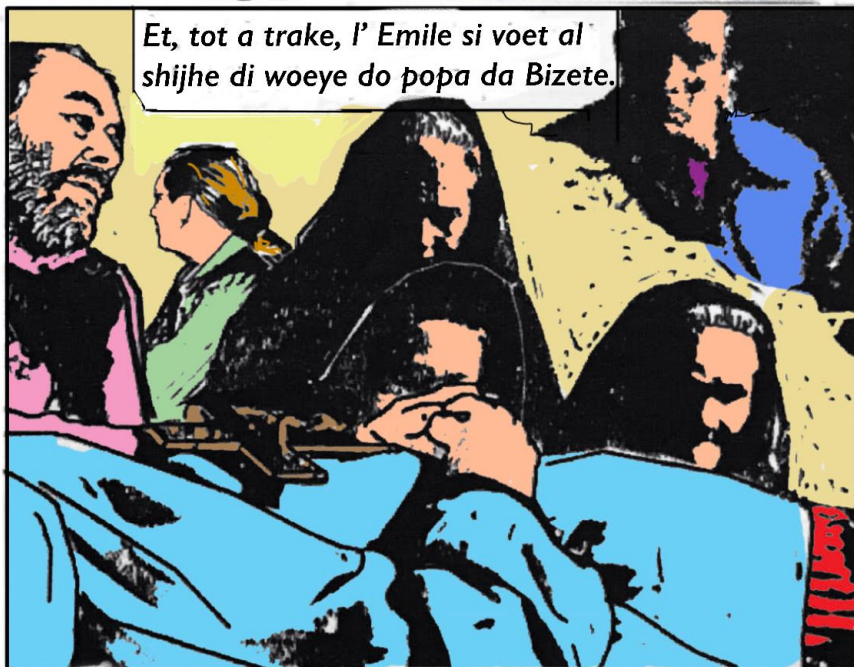

Dedja tant d' sonk sipârdou !

Emile, vos alez vs décider a m' aspoÿî ?

Rén n' dit ki c' est v'ormint lu k' a touwé vosse binamé popa

Et, tot a trake, l' Emile si voet al shijhe di woeye do popa da Bizete.

Bizete, vos estoz pire ki soyante ! Dji m' va daler vir li Dmeydeu !

Cwè fjhoz la, edon ?

Dji vos fond sacwants bales. Vos end avoz trop pô.

N' alèz nén trop rade !

Èm vî soçon k' est prefet a prometou di s' end occuper, et arindjî les bidons. Il est ddja sol voye.

Va-t i ariver a tins ? Nos pôrens eto daler vaila. Èn ratindans nén pus lontins !